

**Archeologisch onderzoek
Dierenhospitaal Wassenaar
gemeente Wassenaar**

Bureauonderzoek

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 1471

**Archeologisch onderzoek
Dierenhospitaal Wassenaar
gemeente Wassenaar**

Bureauonderzoek

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 1471

Definitief

ISSN 1573-5710

Opdrachtgever:
Steigers Bouw Advies

Grontmij Nederland B.V.
Houten, 3 oktober 2014

Verantwoording

Titel : Archeologisch onderzoek
Dierenhospitaal Wassenaar
gemeente Wassenaar
bureauonderzoek
Grontmij Archeologische Rapporten 1471

Projectnummer : 328312

Referentienummer : 328312-Htn-JB-0424

Revisie : D

Datum : 3 oktober 2014

Auteur(s) : de heer drs. J. Bex

E-mail adres : jeffrey.bex@grontmij.nl

Gecontroleerd door : mevrouw drs. M. Osinga

Paraaf gecontroleerd :

Goedgekeurd door : de heer drs. J.P.J.J. Theeuwen

Paraaf goedgekeurd :

Contact : Grontmij Nederland B.V.
De Molen 48
3994 DB Houten
Postbus 119
3990 DC Houten
T +31 88 811 61 90
www.grontmij.nl

Administratieve gegevens

Datum opdracht : 9 april 2014
Datum concept : 29 april 2014
Datum concept 2 : 3 oktober 2014

Opdrachtgever : Steiger Bouw Advies
Uitvoerder : Grontmij Nederland B.V.
Bevoegde overheid : gemeente Wassenaar

Aanleiding : voorgenomen herinrichting en nieuwbouw

Locatie : provincie : Zuid-Holland
(bijlage 1) gemeente : Wassenaar
plaats : Wassenaar
toponiem : Dierenhospitaal
Oosterbeek 5
kaartblad : 31 G 'S-GRAVENHAGE
RD-coördinaten : N X: 83.427 / Y: 457.266
O X: 83.505 / Y: 457.161
Z X: 83.424 / Y: 457.109
W X: 83.354 / Y: 457.216
afm. plangebied : ca. 1,2 hectare

Archeoregio : Hollands duingebied

Archis2 : onderzoeksmelding : 61335

Documentatie : beheer en plaats : Grontmij Nederland B.V. –
kantoor Houten (tijdelijk)

Samenvatting

Dierenhospitaal Wassenaar is voornemens om het huidige in gebruik zijnde terrein aan de Oosterbeek 5 (aan de Benoordenhoutseweg) te Wassenaar, aan te passen. De huidige bebouwing zal deels plaatsmaken voor nieuwe bebouwing en het terrein zal gedeeltelijk heringericht gaan worden. De exacte bodemingrepen zijn op het moment van het schrijven van dit rapport nog niet vastgesteld. Ten behoeve van deze ruimtelijke ontwikkeling dient een goede ruimtelijke onderbouwing te worden opgesteld. Daarvoor is dit bureauonderzoek opgesteld (als eerste fase).

Het gehele plangebied is gelegen in het Hollands duingebied. Het thans zichtbare landschap is gedurende het Holocene gevormd onder invloed van de zee en wind (strandwallengebied) en nadien door menselijke activiteiten vormgegeven. Raadpleging van oud kaartmateriaal toont dat het plangebied vermoedelijk tot begin van de 19^e eeuw geen aanzienlijke bebouwing heeft gekend. Volgens de kadastrale gegevens uit het begin van de 19^e eeuw was het plangebied in gebruik als moestuin of botanische tuin behorende bij het landgoed Oosterbeek. Gedurende de Tweede Wereldoorlog lag het plangebied binnen het terrein waar Rijkscommissaris, A. Seyss Inquart, woonde en een commandocentrum had. Op het landgoed Clingendaal werd een commandobunker gebouwd met daaromheen ter verdediging onder meer een viertal geschutsbunkers, een anti-tankgracht en diverse kleinere loopgraven of verdedigingswerken. Eén van die geschutsbunkers ligt in het plangebied. Tegen het bunkergebouw is een aarden lichaam aangebracht. De voormalige geschutsbunker binnen het plangebied bestaat nog en zal worden gehandhaafd.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat er binnen het plangebied een lage archeologische verwachting geldt voor de periode prehistorie tot en met de Middeleeuwen. In de Nieuwe Tijd was het plangebied namelijk in gebruik als moestuin behorende bij het landgoed Oosterbeek en daarna als bunkercomplex tijdens de Tweede Wereldoorlog. Binnen een moestuin hebben als vanzelfsprekend vele (structurele) bodembewerkingen plaatsgevonden die de eventueel aanwezige sporenniveaus uit eerdere perioden op deze relatief oppervlakkig gelegen strandwalafzettingen waarschijnlijk zullen hebben verstoord. De meest ingrijpende bodemroering heeft echter plaatsgevonden tijdens de aanleg van het bunkercomplex. Eventuele voorgaande bouwwerken en grondsporen zullen daarbij waarschijnlijk zijn verstoord of vernietigd. De omvang van deze verstoring is vooralsnog onduidelijk.

Er wordt geadviseerd om voorafgaand aan bodemingrepen een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een booronderzoek uit te voeren. Het onderzoek dient duidelijkheid te verschaffen over de omvang van de verwachte verstoringen in zowel horizontale als verticale zin. Met behulp van de resultaten van het booronderzoek kan de archeologische verwachting voor het plangebied nader worden bepaald.

Er dient waakzaamheid betracht te worden op eventuele restanten van de Tweede Wereldoorlog, zoals niet-gesprongen explosieven. In het noordelijke deel van het plangebied komen mogelijk sporen van loopgraven e.d. voor die middels een veldinspectie getraceerd zouden kunnen worden.

Dit advies is voorgelegd aan de bevoegde overheid, in deze de gemeente Wassenaar.

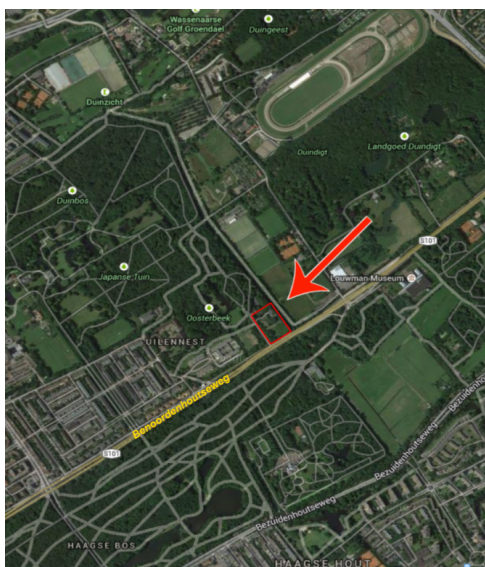
Inhoudsopgave

Samenvatting.....	4
1 Inleiding.....	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Beleidskader	7
1.3 Doelstelling.....	7
2 Bureauonderzoek.....	8
2.1 Werkwijze.....	8
2.2 Geologie, geomorfologie en bodem.....	8
2.3 Landschappelijke omgeving en bewoningsgeschiedenis	10
2.4 Archeologie en cultuurhistorie.....	13
2.5 Archeologische verwachting	15
3 Conclusie en aanbevelingen.....	17
3.1 Conclusie	17
3.2 Aanbevelingen	17
Literatuur en bronnen	18
Verklarende woordenlijst en afkortingen	19
Bijlage 1: Locatie plangebied op topografische ondergrond	
Bijlage 2: Archeologische basiskaart	

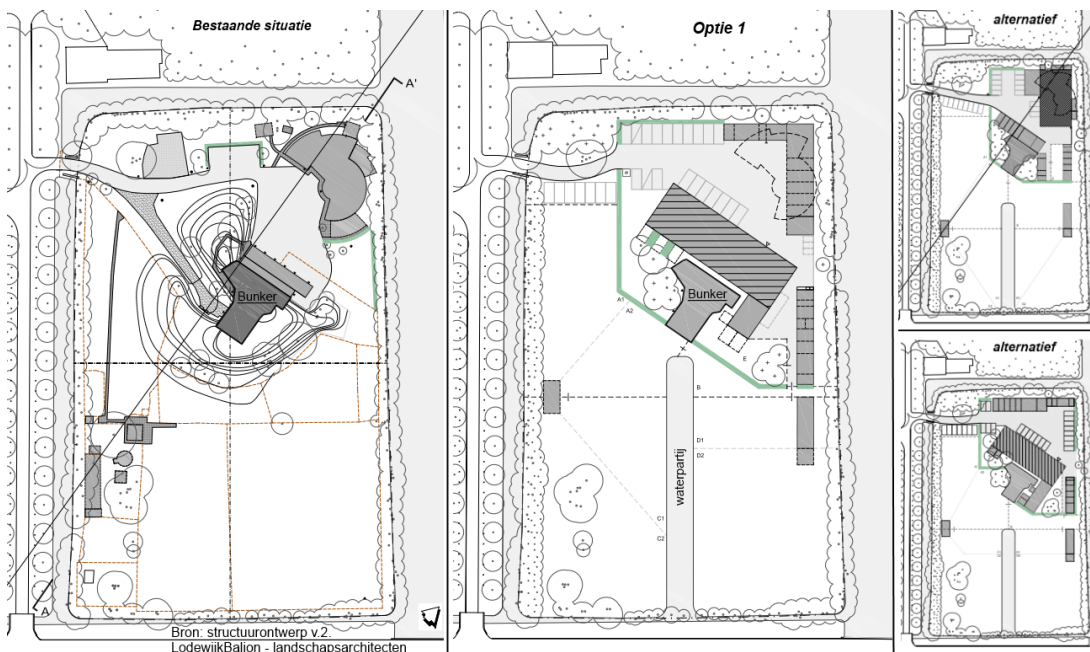
1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Dierenhospitaal Wassenaar is voornemens om het huidige in gebruik zijnde terrein aan de Oosterbeek 5 (of aan de Benoordenhoutseweg) te Wassenaar, aan te passen. De huidige bebouwing zal deels plaatsmaken voor nieuwe bebouwing en het terrein zal gedeeltelijk heringericht gaan worden. De exacte bodemingrepen zijn op het moment van het schrijven van dit rapport nog niet vastgesteld. Er zijn wel enkele opties (ontwerpen¹) gemaakt. Op basis van die ontwerpen blijkt dat bij de mogelijke inrichtingen in ieder geval het centrale gebouw (een Duitse bunker uit de WO2) behouden blijft. Het aardlichaam met bosschage dat er tegenaan ligt, zal mogelijk verwijderd of opgeschoond worden om de 'historie' weer zichtbaar te maken. Ten noordoosten en ten noorden van de bunker zal de bestaande bebouwing plaatsmaken voor nieuwbouw. In het zuidelijk deel van het plangebied zal mogelijk een circa 10 m brede watergang met een natuurvriendelijke oever worden aangelegd met een diepte van ca. 1,5 m –mv. In het westelijk deel zullen een aantal bouwwerken verwijderd worden en vervangen voor één nieuw gebouw.

Afb.1.1 Luchtfoto met (in rood) het plangebied

Afb. 1.2 Ontwerpschetsen van het plangebied (bestaande situatie, optie 1 en 2 alternatieven).

¹ Bron: Lodewijk Baljon landschapsarchitecten, Dierenambulance Wassenaar - structuurontwerp versie 2, maart 2014.

Ten behoeve van deze ontwikkeling dient een goede ruimtelijke onderbouwing te worden opgesteld. Steigers Bouw Advies heeft aan Grontmij Nederland B.V. onder meer de opdracht gegeven een archeologisch onderzoek uit te voeren ten behoeve van deze goede ruimtelijke onderbouwing. Hiertoe zal een archeologisch bureauonderzoek worden uitgevoerd. Dit archeologisch onderzoek is conform de KNA (versie 3.3) uitgevoerd.

1.2 Beleidskader

De Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) is in 2007 in werking getreden waarmee de uitgangspunten van het Europese Verdrag van Malta binnen de Nederlandse wetgeving (Monumentenwet) zijn geïmplementeerd. Het belangrijkste uitgangspunt van de wet is om archeologische waarden in de ondergrond (ter plekke) te behouden, omdat de oorspronkelijke context nu eenmaal de beste conserveringsomgeving is. Dit heet behoud *in-situ*.

Gemeenten dienen over een eigen archeologiebeleid te beschikken en in de ruimtelijke ordening rekening te houden met (mogelijke) archeologische waarden in de ondergrond. De gemeente Wassenaar beschikt sinds 2008 over een archeologiebeleid². Het bestemmingsplan maakt tevens deel uit van het beleidskader op het gebied van archeologie. De gemeenteraad van Wassenaar heeft in zijn openbare vergadering van 9 februari 2014 de beleidsnota Archeologie Herijking 2013 vastgesteld. Uit het beleid blijkt dat de voorgenomen ruimtelijke ontwikkeling onderzoeksplichtig is.

1.3 Doelstelling

Doel van het onderzoek is het in kaart brengen van de te verwachten archeologische en cultuurhistorische waarden binnen het plangebied en het omliggende gebied (onderzoeksgebied) op basis van bestaande bronnen. Hiervoor wordt een bureauonderzoek uitgevoerd, waarbij een gespecificeerd verwachtingsmodel wordt opgesteld. Op basis van dit verwachtingsmodel kan een advies worden gegeven met betrekking tot de noodzaak van een eventueel archeologisch vervolgonderzoek en indien dit van toepassing is, uit welke stappen dit vervolgonderzoek zou kunnen bestaan. Als onderzoeksgebied is het gebied van circa een kilometer rondom het plangebied (dierenhospitaal) aangehouden.

² Archeologiebeleid van onder meer de gemeente Wassenaar: Het bodemarchief ontrafeld, Nota archeologie 'Duin, Horst en Weidegebied' - www.wassenaar.nl

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Bij het bureauonderzoek is gekeken naar voor het onderzoeksgebied relevante gegevens met betrekking tot de archeologie, cultuurhistorie, geologie en bodem. Hierbij zijn de volgende werkzaamheden verricht:

- het bestuderen van bodemkaarten en topografische kaarten;
- het raadplegen van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN);
- het raadplegen van het gemeentelijk archeologiebeleid;
- het raadplegen van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Zuid-Holland;
- het inventariseren van archeologische waarnemingen en in het verleden verrichte archeologische onderzoeken in het Archeologisch Informatie Systeem Archis2;
- het raadplegen van de Archeologische Monumentenkaart (AMK);
- het raadplegen van de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW);
- het raadplegen van oud kaartmateriaal;
- het raadplegen van overige relevante bronnen en literatuur.

In de navolgende paragrafen worden eerst de geologie en bodemopbouw van het onderzoeksgebied beschreven. Daarbij wordt het bijbehorende landschap beschreven en wat dit kan betekenen voor de archeologie. Daarna zullen de al bekende archeologische en cultuurhistorische waarden van het onderzoeksgebied worden besproken.

Op basis van de gegevens van zowel de geologische en bodemkundige opbouw als van de bekende archeologische waarden wordt dit hoofdstuk afgesloten met een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Daarin wordt per archeologische periode aangegeven hoe groot de kans wordt geacht op het aantreffen van archeologische waarden.

2.2 Geologie, geomorfologie en bodem

Het landschap heeft een belangrijke rol gespeeld in het nederzettingsspatroon en de exploitatiemogelijkheden van de mens. Bij onderzoek naar archeologische sporen in een bepaald gebied is het van belang om te achterhalen hoe het landschap er in het verleden kan hebben uitgezien. Men kan meer te weten komen over dit landschap door de geologische opbouw van een gebied te bestuderen.

Het gehele plangebied is gelegen in het Hollands duingebied. Het thans zichtbare landschap is gedurende het Holoceen gevormd onder invloed van de zee en wind (strandwallengebied) en nadien door menselijke activiteiten vormgegeven.

Na de laatste IJstijd (het Weichselien) begonnen de grote landijsmassa's in rap tempo af te smelten waardoor de zeespiegel sterk steeg.³ Langs de toenmalige kust werden waarschijnlijk strandwallen gevormd, maar door de almaar stijgende zeespiegel werden die strandwallen ook weer door de zee afgebroken. Vanaf ongeveer 5.000 jaar geleden neemt de snelheid van de zeespiegelstijging af en blijven de langs de kustlijn gevormde strandwallen in meer of mindere mate gehandhaafd. Vanaf die periode trad een meer westwaartse aangroei van het strandwalensysteem op. Aan de zeezijde van de strandwal lag namelijk een zogenaamde strandvlakte waarop iets ten westen daarvan zich weer een strandwal vormde. Hierdoor ontstond een zekere

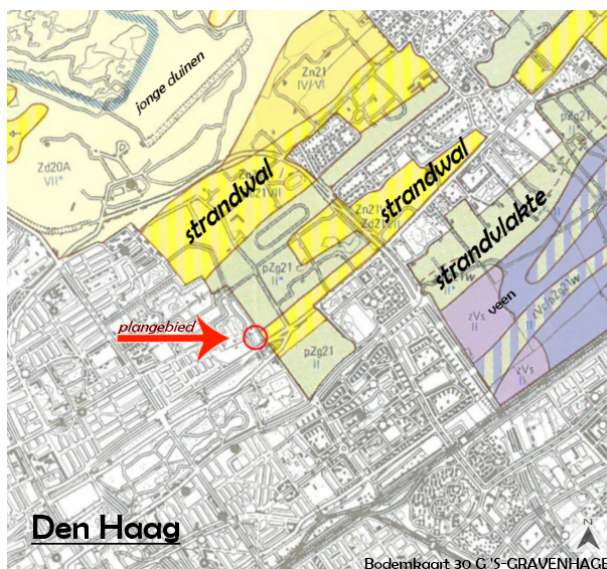
³ Onderstaande tekst is deels ontleend aan Berendsen 2005, 213-226.

parallele reeks van opeenvolgende strandwallen. Op de strandwallen zelf werden door de wind relatief lage duinen gevormd, die bekend staan onder de term *Oude Duinen*. Het dierenhospitaal (plangebied) ligt op zo'n oude strandwal. Binnen de voormalige strandvlakten tussen de strandwallen in, kon zich door de nattere bodemcondities veen of een meer organische bodem (ophoping) ontwikkelen. Volgens de Nieuwe Geologische Kaart van Den Haag en Rijswijk ligt binnen het plangebied Hollandveen op de Laag van Voorburg (kaartenheid 11).

Tabel 2.1 Indeling van het Laat Pleistoceen en Holoceen.

geologisch tijdvak	chronostratigrafie	datering in jaren v.Chr.
Laat-Holoceen	Subatlanticum	1.100 - heden
Midden-Holoceen	Subborea Atlanticum	3.800 - 1.100 7.000 - 3.800
Vroeg-Holoceen	Borea Preborea	8.000 - 7.000 9.000 - 8.000
Pleistoceen ↓	Weichselien	120.000 - 9.000

De geomorfologische kaart van het gebied⁴ geeft weer welke landschapsvormen er rondom het plangebied voorkomen. Het plangebied bevindt zich in zijn geheel binnen een ongekarteerde zone van de bebouwde kom. Gezien de oriëntatie van de landschappelijke vormen in noord-oost-zuidwestelijke richting kan echter door extrapolatie van de aangrenzende (wel) gekarteerde gronden bepaald worden dat het plangebied voor het merendeel binnen een vlakte (2M40) en vermoedelijk met de noordelijke rand binnen een zone met lage ruggen en heuvels (3K28 of 4K28) ligt. Deze geomorfologische zones komen respectievelijk overeen met de strandvlakte en de strandwallen.

De bodem in het plangebied is volgens de Bodemkaart⁵ niet gekarteerd vanwege de ligging binnen de bebouwde kom (afb. 2.1). Op basis van extrapolatie conform de landschappelijke oriëntatie liggen binnen het plangebied kalkloze zandgronden. Het zuidoostelijk deel maakt deel uit van de vlakvaaggronden (code: Zn21) of duinvaaggronden (code: Zn21) of een combinatie daarvan. Dergelijke zandgronden bestaan uit leemarm en zwak lemig fijn zand. Het noordwestelijk deel van het plangebied ligt binnen de beek-eerdgronden (code: pZg21) eveneens bestaande uit leemarm en zwak lemig fijn zand. Beekeerdgronden hebben veelal een matig humeuze toplaag door ophoping van organisch materiaal, doorgaans als gevolg van nattere bodemcondities.

Afb. 2.1 Uitsnede Bodemkaart t.h.v. het plangebied

Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) vormt een aanvullende informatiebron voor de landschapsanalyse. Dit met behulp van laser-altimetrie verkregen digitale bestand vormt een beeld van het huidige reliëf in het plangebied. Raadpleging van het AHN levert geen relevante

⁴ Geraadpleegd in Archis2.

⁵ Blad 30 Oost 's-Gravenhage, 1982.

aanvullende gegevens op voor het archeologisch onderzoek. Het ruimere onderzoeksgebied is dicht bebost en bebouwd waardoor geen microreliëf zichtbaar wordt. Het terrein ligt op basis van de gegevens van het AHN op een hoogte van circa 0,5 m +NAP.

2.3 Landschappelijke omgeving en bewoningsgeschiedenis

Prehistorie

Het strandwallensysteem binnen het onderzoeksgebied heeft zich gevormd vanaf de Nieuwe Steentijd. Daartoe kunnen op deze afzettingen enkel bewoningssporen voorkomen vanaf die periode. Nabij het plangebied, op dezelfde en enkele direct naastgelegen oude strandwallen, zijn sporen van menselijke aanwezigheid (bewerkt vuursteen) aangetroffen uit de Nieuwe Steentijd en bewoningssporen vanaf de Bronstijd (zie §2.4 Archis2, AMK en de IKAW en Bijlage 2). Uit deze laatste periode zijn waarnemingen bekend uit de zogenaamde Hilversumcultuur. Bewoningssporen uit deze perioden worden met name op de oude strandwallen aangetroffen.

Er zijn ook al diverse vindplaatsen uit de IJzertijd aangetroffen in de omgeving van het onderzoeksgebied (zie §2.4 Archis2, AMK en de IKAW en Bijlage 2), onder andere op circa 1,5 km ten zuidwesten van het plangebied. Vanaf deze periode werden ook de voormalige strandvlakten bewoond. De oude duinen zullen gedurende de (Late) Nieuwe Steentijd, Bronstijd en IJzertijd veelal met vegetatie begroeid zijn geweest en redelijk gunstige condities hebben geboden voor bewoning. De aanwezige schrale zandgronden van de strandwallen zullen echter voor de akkerbouw in mindere mate gunstig zijn geweest. Dit deel van het strandwallengebied lag landschappelijk gezien gunstig ingeklemd tussen de Noordzee, een groot krekens- of deltasysteem in het zuiden en een uitgestrekt veengebied in het binnenland.

Tabel 2.2 Overzicht van archeologische perioden

Periode	Datering
Nieuwe Tijd	1500 - heden
Late Middeleeuwen	1050 - 1500 n.Chr.
Vroege Middeleeuwen	450 - 1050 n.Chr.
Romeinse Tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
IJzertijd	800 v.Chr. - 12 v.Chr.
Bronstijd	1.900 v.Chr. - 800 v.Chr.
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	5.325 v.Chr. - 1.900 v.Chr.
Mesolithicum (Midden Steentijd)	9.000 v.Chr. - 4.900 v.Chr.
Laat-Paleolithicum (Late Oude Steentijd)	tot 9.000 v.Chr.

Romeinse Tijd

In de Romeinse Tijd lag het onderzoeksgebied binnen het Romeinse Rijk. De Rijksgrens werd namelijk gevormd door de ten noorden gelegen rivierloop van de Oude Rijn. De aanwezigheid van het Romeinse gezag was direct merkbaar in dit gebied. Romeinse en lokale gewoonten en rituelen werden overgenomen en goederen of diensten werden uitgewisseld en verhandeld. Op zo'n 4 km afstand van het plangebied naar het oosten lag het *Forum Hadriani*. Dit was een regionaal erg belangrijke nederzetting (stad) in het gebied waar gedurende een groot deel van de Romeinse Tijd de Germaanse stam van de Cananefaten woonden. Het gebied was in deze periode relatief dichtbevolkt. Er wordt thans aangenomen dat de vegetatie binnen het duingebied in deze periode sterk was afgenomen ten opzichte van de voorgaande perioden. De hoge bevolkingsdichtheid in dit gebied en de daarmee samenhangende vraag naar hout als brandstof en bouw materiaal is daar hoogstwaarschijnlijk debet aan.

Middeleeuwen en Nieuwe Tijd

In de Vroege Middeleeuwen was het strandwallengebied minder dicht bevolkt dan gedurende de (Midden) Romeinse Tijd. In de regio zijn echter diverse vindplaatsen uit de Merovingische en de Karolingische periode bekend, onder andere op circa 500 m ten noordoosten van het plan-

gebied. De nederzettingen (vindplaatsen) uit deze vroege perioden van de Middeleeuwen bevinden zich veelal op de locaties waar ook gedurende de Romeinse Tijd werd gewoond.⁶

Rond het jaar 1000 werd het strandwallengebied en het daar achtergelegen veengebied in cultuur gebracht en gehouden. De voormalige strandvlakten werden veelal ingezet als graslanden vanwege de nattere bodemcondities en de hogere strandwallen bleven vaak met bos begroeid of werden ingezet voor de akkerbouw. In de Late Middeleeuwen krijgt het duingebied te maken met ingrijpende zandverstuivingen of de vorming van de zogenaamde Jonge Duinen. Deze verstuivingen zijn waarschijnlijk mede het gevolg van de ontbossing of een te veel verwijderen van de begroeiing binnen het duingebied waardoor het vanuit zee aangevoerde zand minder werd vastgehouden en zich makkelijker en dieper het gebied in kon verplaatsen.

Raadpleging van oud kaartmateriaal⁷ toont dat het plangebied vermoedelijk tot begin van de 19^e eeuw geen aanzienlijke bebouwing heeft gekend. Dit laat onverlet dat er wel kleine bouwsels gestaan kunnen hebben. Het laantje Oosterbeek (of diens voorgangers) bestaat al lange tijd en wordt op kaarten uit de 17^e eeuw al aangegeven. Het laantje gaf toegang tot het landgoed dat onder de naam Luchtenborg en later Oosterbeek bekend staat. Het plangebied werd in deze periode vermoedelijk ingezet voor de landbouw of was in ieder geval al in cultuur gebracht, in tegenstelling tot de strandwallen (oude duinen) die op de kaarten gewoon nog staan afgebeeld als duingebied.

Afb. 2.2 Uitsneden van drie oude kaarten (vlnr 1647-1661-1746) met in het rode kader het plangebied.

Volgens de kadastrale gegevens uit het begin van de 19^e eeuw (1811-32) was het plangebied in gebruik als moestuin of botanische tuin behorende bij het landgoed / huis Oosterbeek. In afbeelding 2.3 staat een uitsnede van de kadastrale kaart met daarin verklaringen volgens de 'Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel der Grondeigenaren (...)'. Het terrein was toen ter tijd in eigendom of vruchtgebruik van de heer Adam Anthonie Stratenus. Op basis van deze kaart stonden er diverse bouwwerken binnen het plangebied (rood kader) zoals huizen of schuren, kassen en broeibakken, enkele bruggen en een oranjerie. Binnen de tuin was een boomgaard ingericht, mogelijk voor de fruitteelt. Vermeldenswaardig is het net buiten het plangebied gelegen terrein met de vermelding 'Menagerie'. In een menagerie werden in die tijd veelal exotische of wilde dieren gehouden, een soort privédiertuin.

Afb. 2.3 Kadasterkaart 1811-32

⁶ N.N. 2008 'Het Bodemarchief ontrafeld', p. 21.

⁷ Op watwaswaar.nl

Op de topografische kaart uit 1876 staan diverse bouwwerken van steen (rood) binnen het plangebied weergegeven. Deze lijken wat betreft locatie overeen te komen met de op de kadastrale kaart van 1811-32 afgebeelde bouwwerken in de moestuin. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog (situatie 1934) staat de oranjerie en de naastgelegen schuur nog op de kaart weergegeven aan de noordelijke rand van het plangebied. Wat er met de rest van de inrichting van de moestuin is gebeurd, is op basis van deze kaart niet te bepalen.

Afb. 2.3 Uitsneden oude kaarten (TMK) met vlnr 1876, 1924 en 1934. Plangebied in het rode kader.

Tweede Wereldoorlog

Gedurende de Tweede Wereldoorlog lag het plangebied binnen het terrein waar Rijkscommissaris van de bezette Nederlandse gebieden, A. Seyss Inquart, woonde en een commandocentrum had. Op het naastgelegen landgoed Clingendaal werd een commandobunker gebouwd met daaromheen ter verdediging onder meer een viertal geschutsbunkers (type St. 625), een anti-tankgracht en diverse kleinere loopgraven of verdedigingswerken (afb. 2.4 en 2.5). Eén van die geschutsbunkers ligt in het plangebied. Tegen het bunkergebouw is een aarden lichaam aangebracht. Bij de aanleg van dit militaire terrein in de oorlog zullen de voorgaande bouwwerken, de inrichting van de tuin en de bodem naar verwachting ernstig verstoord of vernietigd zijn. Dit gebied is in de oorlog deels gebombardeerd of beschoten met granaten (afb. 2.5) waarbij in ieder geval het huis Oosterbeek is verwoest. De voormalige geschutsbunker binnen het plangebied bestaat nog en blijft gehandhaafd. De voormalige anti-tankgracht vormt nu de watergang die de noord-oostelijke grens van het plangebied vormt. In de ondergrond van dit gebied kunnen nog sporen en restanten van deze militaire periode worden verwacht. Het Modern Oorlogserfgoed maakt deel uit van het archeologisch erfgoed en dient als zodanig behandeld te worden, maar is beleidsmatig niet specifiek vermeld.

Afb. 2.4 RAF luchtfoto met de locatie van de bunkers. Plangebied binnen het rode kader.

Afb. 2.5 Uitsnede detail luchtfoto RAF ter hoogte van het plangebied (rood kader)

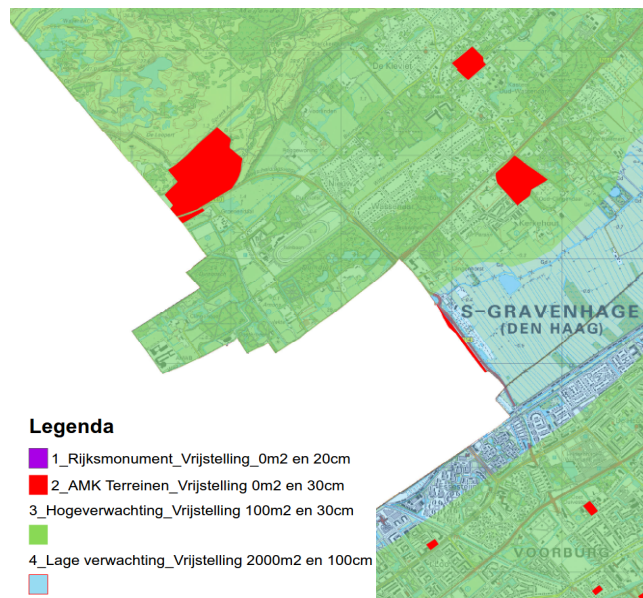
In de tweede helft van de 20^e eeuw is de bunker grotendeels gehandhaafd en in gebruik genomen. Binnen het plangebied zijn diverse bouwwerken gerealiseerd en bodemingrepen uitgevoerd. In de loop der tijd is zodoende het huidige dierenhospitaal terrein tot stand gekomen. Thans staat een herinrichting van het terrein gepland waarbij een gestructureerd en uniform geheel geambieerd wordt. Hiervoor zullen nieuwe bodemingrepen noodzakelijk zijn.

2.4 Archeologie en cultuurhistorie

Archeologiebeleid gemeente Wassenaar
De gemeenteraad van Wassenaar heeft in zijn openbare vergadering van 9 februari 2014 de beleidsnota Archeologie Herijking 2013 vast gesteld. De nota archeologie herijking 2013 geeft de kaders voor de uitvoering van het archeologiebeleid in de samenwerkende gemeenten, waarmee archeologische waarden op zorgvuldige wijze meegewogen worden in ruimtelijke procedures. Met de herijking wordt bestaande regelgeving vereenvoudigd en de effectiviteit van het archeologiebeleid verbeterd.

Volgens de bijbehorende beleidsadvieskaart ligt het plangebied in een categorie-3-zone. Dit betekent dat het onderzoeksgebied een hoge archeologische verwachting wordt toegekend voor de periode Neolithicum tot en met de Nieuwe Tijd.

Voorafgaand aan bodemingrepen of plannen met een oppervlak van > 100 m² en dieper dan 30 cm –mv dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden. Daarbij dient ook het bouwarchief geraadpleegd te worden. Aangezien het hiervoor geraadpleegde oude kaartmateriaal en de

Afb. 2.6 Uitsnede Beleidsadvieskaart

kadastrale gegevens⁸ voldoende voorziet in het achterhalen van voorgaande of bestaande bebouwing binnen het plangebied, is het bouwarchief in dit onderzoek niet geraadpleegd.

Bestemmingsplannen

Op het moment van het schrijven van dit bureauonderzoek heeft de gemeente Wassenaar een paraplubestemmingsplan 'Cultureel Erfgoed Wassenaar – Panden, objecten en archeologie in voorbereiding, waarin per gebied is aangegeven in welke gevallen archeologisch onderzoek noodzakelijk is. Dit bestemmingsplan is nog in concept en dus niet vastgesteld. Voor de locatie van het dierenhospitaal is daarin voorgeschreven dat bij een ontwikkeling of verstoring groter dan 100 m² of dieper dan 30 cm een archeologisch onderzoek moet plaatsvinden. Dit is afwijkend van de nog vigerende beleidsnota, waarin is bepaald dat voor de locatie is bepaald dat onderzoek nodig is bij ingrepen groter dan 30 m² en 30 cm –mv. Op basis van de voorgestelde herinrichting (ontwerp) en de daarmee gepaard gaande overschrijding van de vrijstellingsgrenzen, dient dus een archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd. Dit bureauonderzoek voorziet in eerste fase daarin.

Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de Provincie Zuid-Holland

De Provincie Zuid-Holland heeft een eigen cultuurhistorische waardenkaart vervaardigd, waarin lokale gebiedskennis is opgenomen. Raadpleging van deze digitale kaart via de website van de provincie toont dat het plangebied in een zone ligt waaraan een redelijke tot grote kans op het kunnen aantreffen van archeologische waarden wordt toebedeeld. Binnen deze duinen en strandzanden kunnen bewoningssporen worden verwacht vanaf het Neolithicum. Verder komt de kaart (CHS) niet met relevante aanvullende gegevens anders dan uit andere bronnen al bekend en hiervoor beschreven.

Archis2, AMK en de IKAW

In het landelijke archeologische informatiesysteem Archis2 staan vele archeologische onderzoeken, waarden en waarnemingen (=vondstmeldingen) aangegeven. In de nabijheid van het plangebied zijn diverse waarnemingen bekend (bijlage 2). In de onderstaande tabel staan de waarnemingen op dezelfde strandwal tot een afstand van 2 kilometer en op de belendende strandwallen tot 1 km opgenomen, voorzien van een korte toelichting.

Tabel 2.3 Waarnemingen in en nabij het onderzoeksgebied.

waarneming nummer	toponiem	datering	toelichting
24095 413491	Van Ouwelaan Langenhorst	IJT- RT RT – ME	aardewerk uit de Late IJzertijd en inheems Romeins tijdens een booronderzoek werd op een diepte van 110 cm –mv een cultuurlaag met een fragment sterk verveerd aardewerk aangetroffen.
414896	Oostersportpark	LME – NT	tijdens een booronderzoek en proefsleuvenonderzoek zijn fragmenten aardewerk, bouwkeraamiek, glas en een ophoogpakket aangetroffen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd
426155	Duindigt	NT	onderzoek naar de restanten van de tijdens WO2 gebombardeerde van de oranjerie van Landgoed Duindigt
430118	Bezuiden houtseweg 98	NT	bouwresten en bewoningssporen van een boerderijplaats uit de 17 ^e - 19 ^e eeuw

IJT = IJzertijd / RT = Romeinse Tijd / (L)ME = (Late) Middeleeuwen / NT = Nieuwe Tijd

Terreinen waarvan de archeologische waarde bekend is, staan aangegeven op de Archeologische Monumentenkaart (AMK). De terreinen op de AMK zijn ingedeeld in drie categorieën: terreinen met archeologische waarde, hoge archeologische waarde en zeer hoge archeologische waarde. Statustoekenning vindt plaats nadat het terrein is getoetst op een aantal criteria (kwaliteit, zeldzaamheid en contextwaarde). Binnen het onderzoeksgebied zijn echter geen archeologische monumenten bekend (bijlage 2).

⁸ Geraadpleegd op de website: www.watwaswaar.nl

De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) geeft voor Nederland de geachte kans op het kunnen aantreffen van archeologische waarden weer. Die trefkans is aangegeven in vier categorieën: hoog, middelhoog, laag en zeer laag. De kaart is onder andere gebaseerd op de relatie tussen de bodemsoort en eerder daarin aangetroffen archeologische vindplaatsen (nederzettingen). Volgens de IKAW ligt het plangebied in een zone met een middelhoge kans op het kunnen aantreffen van archeologische waarden (bijlage 2). Aan weerszijden (ZO-NW) van het plangebied liggen echter zones met een hoge trefkans.

Voorgaand onderzoeken / onderzoeksmeldingen

In het verleden zijn enkele archeologische onderzoeken nabij het plangebied uitgevoerd. In onderstaande tabel staan deze onderzoeken opgesomd voorzien van een korte toelichting.

Tabel 2.4 Onderzoeksmeldingen nabij het plangebied.

CIS-code	toponiem	toelichting
21695	Hondenrenbaan	bureauonderzoek. advies: proefsleuvenonderzoek
26975	Oostersportpark	booronderzoek -> geen archeologische waarden aangetroffen advies : geen vervolgonderzoek
33057	Oostersportpark	proefsleuven -> geen behoudswaardige vindplaats aangetroffen. geen vervolgonderzoek noodzakelijk.
45187	Duindigt	bureauonderzoek portierswoning Landgoed Duindigt
45188	Duindigt	booronderzoek portierswoning Landgoed Duindigt
45189	Duindigt	inspectie / begeleiding bouwwerkzaamheden portierswoning
49055	Therese Swartzestraat	booronderzoek -> geen sporen aangetroffen -> advies: vrijgeven
49086	Leidsestraatweg	booronderzoek -> geen intacte bodemopbouw aangetroffen. advies: geen vervolgonderzoek
49083	Leidsestraatweg	booronderzoek -> geen archeologische indicatoren aangetroffen. advies geen vervolgonderzoek

2.5 Archeologische verwachting

Het plangebied was in principe vanaf de Nieuwe Steentijd permanent geschikt voor bewoning. De bewoning in de omgeving concentreerde zich met name op de langgerekte strandwallen die de hoger gelegen delen in het landschap vormden. Ook het plangebied ligt op de flank van een dergelijke strandwal.

Het plangebied is in ieder geval vanaf de 17^e eeuw in cultuur gebracht. In de 19^e eeuw was het terrein in gebruik als moestuin en boomgaard behorende bij landgoed Oosterbeek. In het noordwestelijke deel van het plangebied is in de tweede wereldoorlog een bunker gebouwd en in het uiterste noorden zijn loopgraven aangelegd. Het historische landgebruik en inrichting heeft mogelijk tot versterking van eventuele archeologische resten geleid.

De archeologische verwachting voor het kunnen aantreffen of verstoren van archeologische waarden is voor alle archeologische perioden vanaf de Nieuwe Steentijd middelhoog tot hoog. Eventuele archeologische resten bevinden zich direct vanaf maaiveld of onder de geroerde / opgebrachte toplaag worden verwacht indien er sprake is van (relatief) onverstoorde bodems.

Naar verwachting hebben er bodemroeringen plaatsgevonden in de Nieuwe Tijd, zoals structurele bodembewerking binnen de moestuin en de inrichting en het gebruik als bunkercomplex en de huidige infrastructuur (wegen of kabels en leidingen). De omvang van deze verstoringen is onbekend.

Uit de Nieuwe Tijd worden niet direct bewoningssporen verwacht in de ondergrond van het plangebied. Het terrein is in deze periode in gebruik geweest als moestuin waarin diverse bouwwerken hebben gestaan. Mogelijk kunnen hiervan resten worden aangetroffen. Hoewel nadien (WO2) het terrein en de ondergrond danig geroerd is tijdens de aanleg en inzet van het bunkercomplex, kunnen hier nog wel restanten van eerder gebruik en inrichting worden verwacht. Binnen het terrein kunnen tevens grondsporen en restanten uit de Tweede Wereldoorlog worden verwacht, zoals loopgraven maar ook tastbare resten.

De conservering van de archeologische waarden uit de Nieuwe Tijd (gerelateerd aan tuin of bunker) kan gezien de beperkte ouderdom redelijk tot goed zijn. De conserveringstoestand van oudere resten is afhankelijk van het betreffende materiaal. Anorganische resten zijn in het algemeen beter bewaard gebleven dan organische resten.

3 Conclusie en aanbevelingen

3.1 Conclusie

Uit het bureauonderzoek blijkt dat er binnen het plangebied een middelhoge tot hoge archeologische verwachting geldt voor de periode prehistorie tot en met de Nieuwe Tijd. In de Nieuwe Tijd was het plangebied namelijk in gebruik als moestuin behorende bij het landgoed Oosterbeek en daarna als bunkercomplex tijdens de Tweede Wereldoorlog. Binnen een moestuin hebben als vanzelfsprekend vele (structurele) bodembewerkingen plaatsgevonden die de eventueel aanwezige sporenniveaus uit eerdere perioden op deze relatief oppervlakkig gelegen strandwalafzettingen mogelijk zullen hebben verstoord. De meest ingrijpende bodemroering heeft echter plaatsgevonden tijdens de aanleg van het bunkercomplex. Eventuele voorgaande bouwwerken en grondsporen zullen daarbij waarschijnlijk zijn verstoord of vernietigd. De kans wordt klein geacht dat binnen het plangebied intacte archeologische waarden aangetroffen kunnen worden van de periode voor de inrichting als moestuin of bunkercomplex. Het is echter niet uitgesloten dat eventuele resten *in situ* bewaard gebleven zijn, aangezien de mate van verstoring vooralsnog onduidelijk is. Met name het zuidelijke deel is naar verwachting door de bouwwerkzaamheden in de Tweede Wereldoorlog in mindere mate aangetast.

3.2 Aanbevelingen

Op basis van het voorgaande wordt geadviseerd om voorafgaand aan bodemingrepen een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een booronderzoek uit te voeren. Het onderzoek dient duidelijkheid te verschaffen over de omvang van de verwachte verstoringen in zowel horizontale als verticale zin. Met behulp van de resultaten van het booronderzoek kan de archeologische verwachting voor het plangebied nader worden bepaald.

Tijdens het booronderzoek dient waakzaamheid betracht te worden op eventuele restanten van de Tweede Wereldoorlog, zoals niet gesprongen explosieven (NGE's). Tevens kan een veldinspectie mogelijk uitsluitsel geven over de aanwezigheid van sporen van loopgraven en dergelijke in het noordelijke deel van het plangebied.

Dit advies is voorgelegd aan de bevoegde overheid, in deze de gemeente Wassenaar.

Literatuur en bronnen

Literatuur

Berendsen, H.J.A. 2005. *Fysische Geografie van Nederland. Landschappelijk Nederland*. Van Gorcum, Assen.

N.N., 2008. *Het Bodemarchief Ontrafeld*, Nota archeologie 'Duin, Horst en Weidegebied'. Gemeente Leidschendam-Voorburg, gemeente Voorschoten, gemeente Wassenaar.

Bronnen

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) - www.ahn.nl – april 2014.

Archeologisch Informatiesysteem (Archis2). Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort (IKAW, AMK, onderzoeksmeldingen, waarnemingen).

Bodemkaart van Nederland, Blad 30 West 's-Gravenhage Blad 30 Oost 's-Gravenhage. Schaal 1:50.000, Stiboka, Wageningen 1982.

Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de provincie Zuid-Holland – webkaart.provincie-zuid-holland.nl – april 2014.

Forten.info.nl – website over forten, bunkers, verdedigings- en aanvalswerken – april 2014.

Gemeentewebsite Wassenaar - www.wassenaar.nl - archeologiebeleid

Google.maps – luchtfoto (afbeelding 1.1).

Lodewijk Baljon – landschapsarchitecten. Dierenambulance Wassenaar, Structuurontwerp versie 2 maart 2014. (afbeelding 1.2).

Nieuwe Geologische Kaart van Den Haag en Rijswijk, Afdeling Archeologie, Dienst Stadsbeheer, Gemeente Den Haag, Bureau Monumentenzorg en Archeologie, Gemeente Rijswijk, 2007.

Ruimtelijkeplannen.nl – website bestemmingsplannen - april 2014.

WatWasWaar - www.watwaswaar.nl – april 2014 – oud kaartmateriaal en RAF-foto's.

Verklarende woordenlijst en afkortingen

Verklarende woordenlijst

afzetting	onderverdeling van een formatie, ook wel laagpakket genoemd.
Holoceen	geologisch tijdvak, dat ongeveer 10.000 jaar geleden begon en waarin we ons nu bevinden. Jongste periode van het Kwartair.
<i>in situ</i>	achtergebleven op dezelfde plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponeerd, weggegooid of verloren.
prehistorie	dat deel van de geschiedenis waarvan geen geschreven bronnen bewaard zijn gebleven.

Afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische Monumentenkaart
Archis2	geautomatiseerde archeologisch informatiesysteem voor Nederland. Dit bestaat uit een databank waarin allerlei gegevens over archeologische vindplaatsen en terreinen in Nederland zijn opgeslagen, daterend van de prehistorie tot de Nieuwe Tijd.
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden.
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-mv	onder maaiveld
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
StiBoKa	Stichting Bodemkartering (tegenwoordig onderdeel van Alterra).

Bijlage 1

Locatie plangebied op topografische ondergrond

Ligging plangebied

Bijlage 2

Archeologische basiskaart

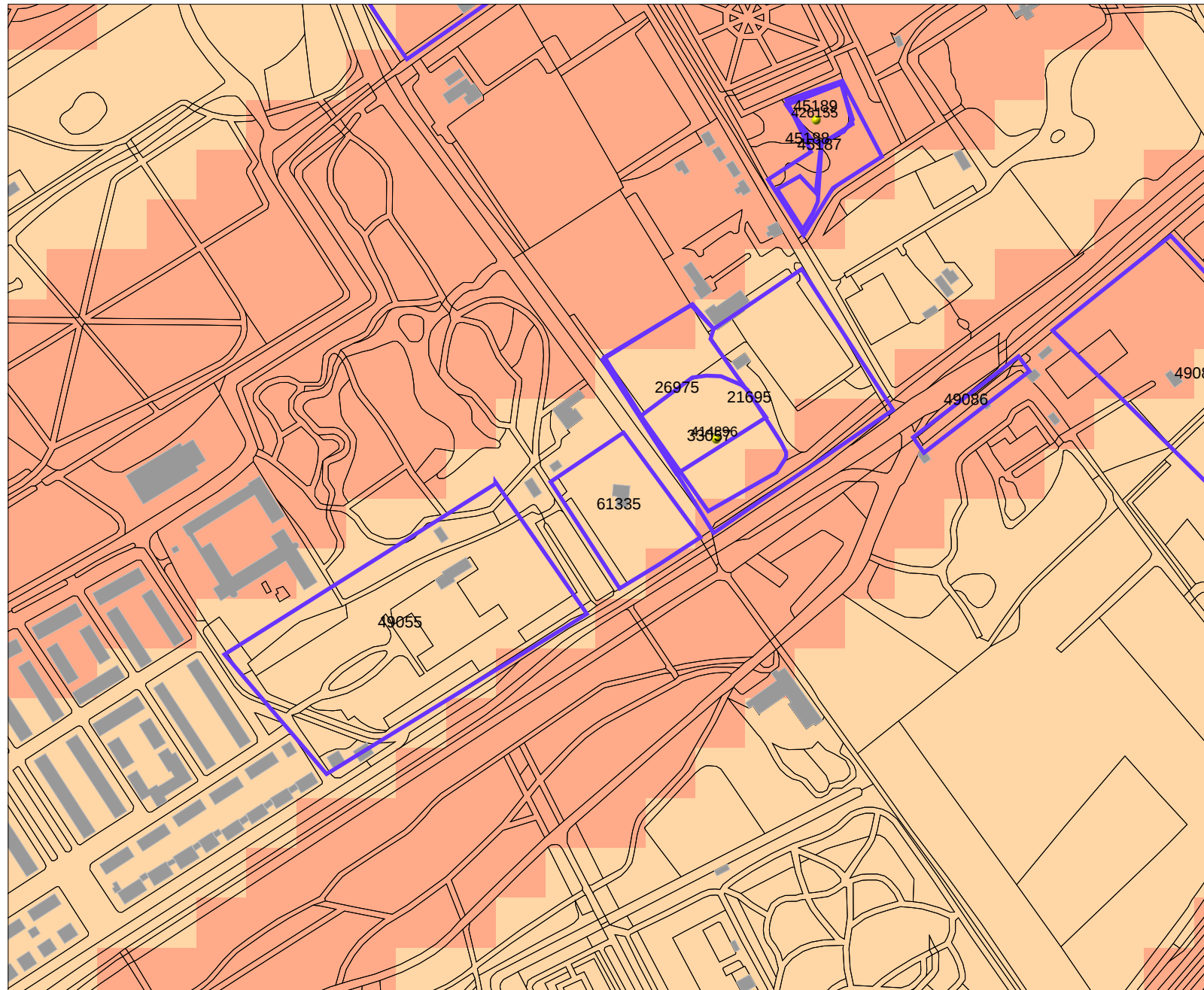
Archeologisch onderzoek Dierenhospitaal Wassenaar

Archeologische basiskaart (onderzoeksmelding 61335)

23-04-2014

J. Bex - Grontmij Nederland B.V.

84025 / 457696

82811 / 456704

Legenda

- WAARNEMINGEN
 -
- ONDERZOEKSMELDINGEN
 -
- HUIZEN
 -
- TOP10 ((c)TDN)
 -
- MONUMENTEN
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW
 - zeer lage trefkans
 - lage trefkans
 - middelhoge trefkans
 - hoge trefkans
 - lage trefkans (water)
 - middelhoge trefkans (water)
 - hoge trefkans (water)
 - water
 - niet gekarteerd

0 100 m

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

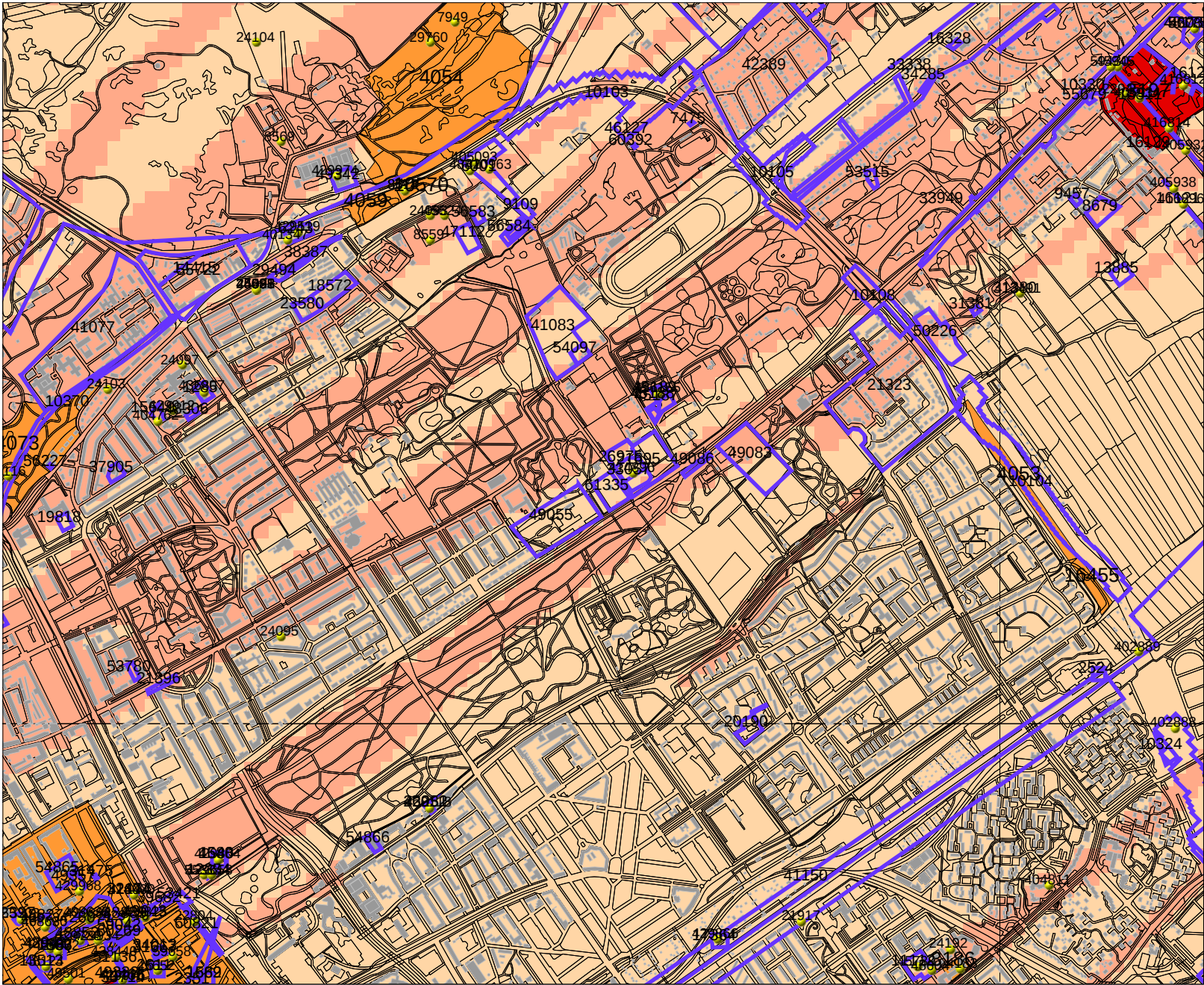
Archeologisch onderzoek Dierenhospitaal Wassenaar

Archeologische basiskaart - overzicht

23-04-2014

J. Bex - Grontmij Nederland B.V.

85822 / 459159

80975 / 455199

Legenda

- WAARNEMINGEN
 - ONDERZOEKSMELDINGEN
 - HUIZEN
 - TOP10 ((c)TDN)
- MONUMENTEN**
- archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW**
- zeer lage trefkans
 - lage trefkans
 - middelhoge trefkans
 - hoge trefkans
 - lage trefkans (water)
 - middelhoge trefkans (water)
 - hoge trefkans (water)
 - water
 - niet gekarteerd

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

www.grontmij.nl

Wij ontwerpen en realiseren [plannen](#) voor de [toekomst](#), door mensen en partijen in regio's bij elkaar te brengen en met elkaar te [verbinden](#), met [respect](#) voor onze leefomgeving, onze klanten en elkaar.